

A KÖNYVTÁROS MINT OLVASÓ.

1.

Lawrence Clark Powell egyik, néhány évvel ezelőtt írt esszéjében /1/ arról panaszkodik, hogy meglehetősen kevés a könyvtár tudományi irodalomban a könyvtárosról mint olvasóról szóló közlemény. A könyvtárosok főképpen mint a könyvek gondozóiról, adminisztrátorairól s nem mint olvasóiról írnak, beszélnek magukról, és nagyon kevés könyvtáros "szenved abban a betegségben, amit Thomas Frognall Dibolin *bibliománia* néven nevezett", - bibliománián ebben az esetben természetesen nem a könyvgyűjtés, hanem a könyvolvasás szenvedélyét értve. Powell-el csaknem egyidőben R. H. Muller azt a kiábrándult és kiábrándító kijelentést teszi /2/, hogy "a nagy olvasottsággal bíró könyvtárosok, ugy lát-szik, kihalóban vannak", Th. B. Yerke pedig azt írja /3/, hogy a könyvtárosi hivatás "egyre inkább adminisztratív és technikai ügyeskedéssé kezd válni", aminek oka -: a könyvtárosok nem olvassák, hanem csak "kezelik" a könyveket.

Az éles kontraszt kedvéért állítsuk szembe a nem-olvasó könyvtárost érő vádakkal azt a régi mondást, hogy "az olvasó könyvtáros -: elveszett ember". Ennek a tréfás /vagy cinikus?/ mondásnak az eredete gyanús és bizonytalan: sokan hivatkoznak rá, de senki sem idézi a forrást, ahonnan ered. Semmiképpen sem bizonyítható, hogy a sokat-olvasó könyvtárost több veszély fenyegetné munkájában, mint az egyáltalán nem olvasó könyvtárost. Kétségtelen, hogy a túlzott, helytelenül irányított olvasásnak vannak veszélyei, de ezek inkább csak a könyvtáros személyére s nem a könyvtári munkájára hatnak károsan. Georg Leyh /4/ szerint a mértéktelen olvasás "szellemi túlterheltséghez és kimerüléshez" vezethet. Ez valóban így van, de a rosszul-olvasás okozta "betegség" ellen nem az az orvosság, hogy abbahagyjuk az olvasást, hanem az, hogy jobb, helyesebb módszerekkel igyekezzünk olvasni. A könyvtárosnak mindenképpen tökéletesebben kell elsajátítania az olvasás tudományát vagy művészetét, mert "a könyvekről szóló tudás alapja - ez nem vitatható - az olvasás" /5/.

A nem-olvasás és a mértéktelen olvasás szélsőségei között van valahol a középut, amelyen a könyvtárosnak járnia kell, ha nem akar eltévedni a "könyvek birodalmában". Hogy olvasnia kell, ezt nagyon jól tudja, de rendszerint azzal a kifogással él, hogy nincs ideje olvasni. Ugy tűnik, hogy az olvasás a könyvtárosnak nem egészen "legális" funkciója, - fizetett munkaideje alatt ugyyszólván csak lopva olvashat. Muller szerint ez az alapvető baj. A könyvtárosnak legalább fele idejét olvasással kellene eltöltenie. Hiszen azért lett könyvtáros, mert a könyvekkel akar együttélni, ez pedig másképpen nem lehetséges, mint olvasással. De a könyvtár - a legtöbb esetben - az olvasó-könyvtárost arra kényszeríti, hogy adminisztrátor-könyvtárossá váljék. S ebből sok baj származik.

2.

Ranganathan szerint /6/ minden könyv három alkotó-elemből tevődik össze. Ez a három alkotó-elem: a könyv "durva és finom teste" s a könyv "lelke". A könyv durva teste: az az anyag, amiből a könyv készül, - ez a "fizikai" könyv; a könyv finom teste: azok a grafikus jelek, amelyek a tartalmat rögzítik, s a könyv lelke: a könyvben kifejezett s az olvasó által megértendő gondolatok. Régen túlhaladtuk azt az időt, amikor a könyvtáros feladata az volt, hogy a fizikai-grafikus könyvet őrizze, gondozza, s lehetőleg ne engedje elvinni a polcra, mert csak akkor van biztonságban, ha ott áll. Ma már az a könyvtáros feladata, hogy a könyv tartalmát megismerje, feltárja; hogy a könyvben kifejezett eszméket, gondolatokat mindenki számára megismerhetővé tegye, sőt az is, hogy tudja: kik azok, akiknek ezeket az eszméket, gondolatokat feltétlenül meg kell ismerniök /ez utóbbi főképpen a szakkönyvtárosok feladata/. Ha ez így van, akkor magától értetődő, hogy a könyvtárosoknak nem csak a fizikai könyvvel, hanem elsősorban a szellemi könyvvel kell foglalkozniuk, s ennek eszköze az olvasás.

Semmiképpen sem helyes "ellenségesen" szembeállítani az olvasó-könyvtárost az adminisztratív könyvtárossal. Adminisztratív rend nélkül nincs kielégítő könyvtárosi munka. Már Goethe is hangsúlyozta, hogy a "józan adminisztratív vezetőség" egyik feltétele annak, hogy magasabbrendű könyvtárosi tevékenységet is véghezviessünk /7/. Viszont az sem helyes, ha a könyvtáros megreked az adminisztratív, raktárosi vagy éppen "hordári" tevékenységnél. - A fizikai könyv is megköveteli a vele való rendszeres, alapos bánásmódot s ugyanugy az intellektuális könyv is. A kisebb szakkönyvtá-

rakban, az "egy-ember-könyvtárakban" különösen nehéz megoldani az adminisztratív könyvtáros és az olvasó könyvtáros "békés egymás mellett élését". Minden könyvtáros rendszereint olyan, hogy inkább hajlik az egyik vagy másik tevékenység felé s ezért vagy az adminisztratív vagy az olvasási teendőket hanyagolja el bizonyos mértékig. Nagyobb létszámú könyvtárakban ez a probléma könnyebben megoldható, illetve elkerülhető, mert lehetőség van arra, hogy ki-ki sajátos hajlamainak legmegfelelőbb munkakörben dolgozhassék.

3.

H. A. Burton a könyvtárosok olvasottságával foglalkozó tanulmányában azt hangsúlyozza /8/, hogy az olvasás minde-
nek felett való célja: eszmék, gondolatok megértése. Az olvasók gondolatokat, magyarázatokat keresnek a könyvtárban. A könyvtárosnak tehát okvetlenül ismernie kell azt a gondolatvilágot, amelyet könyvtárának könyvei tartalmaznak. Ezt az ismeretet pedig csak szakadatlan olvasással szerezheti meg. A könyvtárostól minden olvasója azt várja, hogy ismerje a könyvtár könyveit s jobban tudja nála: mi az, amit neki olvasnia kell. Az átlagolvasó /az olvasók többsége/ rendszerint teljesen tájékozatlan nemcsak könyvtár-, hanem könyvismeretben is s azt feltételezi a könyvtárossal, hogy azt a könyvet, amit majd olvasni fog, a könyvtáros már olvasta. Az olvasót nem szabad ebből a hitéből kiábrándítani. A könyvtárosnak sok eszköze van ugyan olyan látszat keltésére, mintha az olvasónak ajánlott könyveket mind olvasta volna, s elkerülhetetlen is néha, hogy ezt az illúzió-keltést kihasználja, azonban mégis arra kell törekednie, hogy a könyveket valóban elolvassa.

A könyvtáros olvasottsága tehát e l s ő s o r b a n azt jelenti, hogy ismeri könyvtárának minden egyes könyvét. Ehhez nem kell minden egyes könyvet elolvasnia, - ez lehetetlen is volna. Elegendő, ha a könyvtáros világosan, pontosan ismeri könyvtára könyveinek szellemi hierarchiáját. Ha a könyveket rangsorolni tudja s a legmagasabb színvonalúakat igyekszik megérteni, akkor sokkal kevesebbre apad az elolvasandó könyvek száma, mert az alacsonyabb színvonalúak megértéséhez nem szükséges ezeket elolvasni, csak éppen átfutni, egy-két fontosabb jellegzetességük felismerése végett. A könyvek intellektuális hierarchiájának megalkotása persze roppant nehéz feladat. Rengeteg kell "össze"-olvasni addig, amíg ez lehetővé válik. Az intézeti, üzemi szakkönyvtárakban a könyvtáros e tekintetben nincsen egészen magára hagyatva, mert néhány kiváló olvasóval való eszmecsere alapján jól tud tájékozódni még abban az esetben

is, ha ő maga nem szakember a könyvtár gyűjtőkörébe tartozó tudományágakban.

A könyvtáros olvasottsága m á s o d s o r b a n azt jelenti, hogy tájékozott nemcsak a maga /munkahelyi/ könyvtára könyveiről, hanem általában az egész hazai és külföldi könyvtermésről. Ezt a tájékozottságot bibliográfiai olvasottságnak lehetne nevezni. A bibliográfiák, könyvjegyzékek, katalógusok megállás nélküli olvasása és tanulmányozása nélkülözhetetlenül hozzátartozik az olvasó-könyvtáros mindennapi tevékenységéhez. Ez az olvasottság az alapja többek között a beszerzendő könyvek kiválasztásának, a világlág-, a nemzeti, és a mindenágu szakirodalomban való általános, rendszeres tájékozódásnak, s nem utolsó sorban az egyetemes és szakmai műveltség megszerzéséhez szükséges irodalmi források legszélesebbkörű felkutatásának.

4.

Georg Leyh az olvasó-könyvtárosnak a következő arany-szabályt adja /4/ "Aki igazi tudásra vágyik, az nem szórakozás céljából olvas, nem is időtöltésből. Ellenkezőleg: időt akar nyerni azáltal, hogy olvasnivalóját gondosan megválogatja." Az ilyen olvasás eredményeképpen a könyvtáros eljuthat "a könyvcimekben való jártasságtól az eszmék közötti jártasságig" és könyvekben "felfoghatja az emberi tudás általános képét".

A könyvtárosnak az olvasás tudósának kell lennie. Ez azt jelenti, hogy tudatosan, módszeresen, megfigyelések és élmények állandó értékelésével, kritikájával, szinte önmagán kísérletezve kell kidolgoznia a maga számára legmegfelelőbb olvasási módszert. "Lichtenberg szerint minden könyvnek van egy""spiritus rector""-a, vezértémája, amely nélkül a könyv egy garast sem ér; az olvasón mulik, hogy e vezértémát felfedezze. Aki így olvas, jól olvas, mert jövedelmezően olvas. Olyan olvasás is van, amelyből az értelem semmit sem nyer, sőt inkább veszít: a kritika nélküli olvasás. Ez az, amit más szóval ""passzív olvasás""-nak is mondunk. Vannak esetek, amikor egy-egy vastag kötet teljes tartalma néhány szóba sűrithető". Nem kell különösebben hangsúlyozni, mennyire fontos a könyvtáros számára, hogy biztos ítélettel rátaláljon a könyvek vezértémáira, - ez a rátalálás az osztályozás és a reference-munka alapja, nemkülönben a szakbibliográfiák és referátumok készítésének is.

A műszaki könyvtárosok az egyes tudományágak nagymértékű specializálódása következtében meglehetősen nehéz helyzetben vannak akkor, amikor az ismertetett "aranyszabályokat".

alkalmazniok kellene a szakkönyvek olvasása közben. A matematikai, fizikai, kémiai s a rájuk alapozott műszaki tudományok szakemberei a részletkérdések olyan gazdagságával dolgoznak, amelyeknek figyelemmel kísérése vagy éppen megértése a könyvtáros számára megoldhatatlan feladat. Van azonban mégis kiút a részletek látszólagos anarchiájából! Minden tudománynak, sőt minden rész-diszciplinának is megvannak a maga - régi és új - klasszikusai, - figyelmeztet Georg Leyh. Ezekben a klasszikus művekben általában kitűnő stiláris pontossággal, határozott fogalmi tisztasággal, a legvilágosabb rendszerezéssel, a legfontosabb tudnivalók magyarázat-szerű, tömör összefoglalásával olvashatjuk és követhetjük végig valamely tudományszak teljes problematikáját. Ilyen klasszikus könyv persze nem sok van, - a szépirodalomban sem és a tudományos irodalomban sem. Éppen ezért kell a könyvtárosnak arra törekednie, hogy ezeket okvetlenül megszerezze, megismerje, megértse, mert ezeknek az olvasása sok tucát más könyvnek az elolvasását teszi feleslegessé. Mindig a teljességre törekvő könyvekből lehet a legtöbbet tanulni, mert a részeket, a részletproblémákat csak akkor érthetjük meg, ha ismerjük az egészhez, valamely alapvető problémához való viszonyukat. Ilyenformán megérthetjük minden tudományos diszciplina "vezérmotívumait", amelyek segítségével - bizonyos mértékig - rendet tudunk teremteni /a fejünkben és a katalógusunkban/ a "mikroszkópikus" részlet-tanulmányok nem egyszer kétségbeejtő sokaságában.

5.

Mary W. Plummer "Az olvasás hét örömről" szóló híres esszéjében /9/ megpróbálja elemezni annak a szellemi élvezetnek az összetevőit, amelyet olvasás közben érzünk. Az első: a ráismerés öröme; az a jóleső érzés, amikor saját gondolatainkat találjuk meg olvasmányunkban. A második: a meglepődés öröme; ezt akkor érezzük, amikor olyasmit olvasunk, amire mi magunk sohasem gondoltunk, de nagyon örülünk, hogy ilyen gondolatok is vannak. A harmadik: az együttérzés öröme; amikor egészen magunkévá tesszük a könyv gondolatvilágát. A negyedik: a kritika öröme; az az intellektuális szerénység vagy bátorság, amellyel elismerünk és elítélünk. Az ötödik: a megértőképesség fejlesztésének, kiterjesztésének öröme. A hatodik: a megrándulás öröme; amikor a könyv gondolatai egész értelmi vagy érzelmi világunkat gyökerében ragadják meg. S végül a hetedik: a kinyilatkoztatás öröme; amikor a könyv gondolatai valamely nehéz kérdésünkre villanásszerű, éles fényben ragyogó, végső választ adnak.

Plummer gondolatait kissé szabadon interpretálva: ime ezek azok az örömek, amelyek kárpótolnak az olvasás kezdeti nehézségeiért. Azért soroltam fel őket, mert minden könyvtárosnak fontos, hogy megértse azokat a motívumokat, amelyek egyrészt kiindulópontjai, másrészt eredményei az olvasásnak. Olvasás nincs olvasó nélkül, - tehát ahhoz, hogy az olvasás tudományát művelhessük, az olvasókat kell tanulmányoznunk. Az elemzés legjobb módszerei minden bizonnyal a legérősebb olvasók módszerei. Igyekeznünk kell ilyen olvasókkal megismerkedni és tanulni tőlük.

6.

Gray és Rogers 1956-ban írott könyvükben /10/ az eddigi legalaposabb elemzését és jellemzését adták az é r e t t o l v a s ó n a k . Érdemes röviden foglalkozni az elemzések eredményeképpen megállapított fontosabb gondolataikkal. Szerintük az érett olvasók ismertetőjegyei a következők: 1/ mélyről fakadó, őszinte lelkesedés az olvasás iránt; 2/ olyan olvasmányok iránti érdeklődés, amelyek nemcsak élvezetet jelentenek, hanem elősegítik a szélesebb látókört és az alkotó gondolkodást, amelyek önismeretre, mások megismerésére tanítanak, hozzájárulnak a társadalmi és erkölcsi kérdések megértéséhez; 3/ valamilyen irányban, valamely határozott tárgykörben alapos és mély tudást tesznek lehetővé; 4/ képesség arra, hogy minden szónak megtalálja a valódi értelmét és biztos ítélettel értse meg a kifejtett eszméket; 5/ annak a szokásnak a kialakítása, hogy meglévő ismereteit állandóan használni tudja új ismeretek megértésére és magyarázatára; 6/ kritikai érzék az olvasmány kitűnő és gyenge pontjainak megítélésére; az egyéni elfogultság és a propaganda-szemponatok felfedezése; a szerző gondolatainak bírálata ezek értéke és érvényessége szempontjából; a szerző gondolatmenetének, logikai módszerének, alapvető nézeteinek és végső következtetéseinek kritikai elemzése; 7/ hajlam és törekvés arra, hogy az olvasás közben megismert új tapasztalatokat harmonikusan összeegyeztesse addigi tapasztalataival s ezáltal gondolkodásának új, világosabb, határozottabb irányt szabjon s értelmi magatartását szilárdabbá tegye; 8/ az olvasás idejét és ritmusát a mindenkor szellemi szükségletekhez tudja mérni.

A könyvtáros mesterségéhez tartozik, hogy lehetőleg mindenkinél érettebb olvasóvá válják s az előbb ismertetett tulajdonságokat, hajlamokat, képességeket egyéni adottságai végső határáig kifejlessze magában.

A könyvtáros legizgalmasabb pillanatai közé tartozik, amikor mint olvasó találkozik az olvasóval. Ilyenkor derül ki, hogy mennyire érett olvasó, s az is, hogy csak ügyfélként, adminisztratív eszközökkel szolgálja-e ki az olvasót, vagy pedig képes őt valóban eligazítani, nevelni, és - bizonyos idő múlva - igazi olvasóvá tenni. A könyvtáros számára az olvasás célja - az olvasztatás. Ebben rejlik az olvasásra nevelés titka. Csak a magunk példájával nevelhetünk. Azért kell tudatosítanunk magunkban az olvasás összes problémáit, hogy az olvasó problémái ne érjenek váratlanul, későszületlenül. Ha saját magunkat fokozatosan érett olvasóvá neveljük, akkor megvan a reményünk arra, hogy könyvtárunk olvasóit is el tudjuk indítani az efelé vezető úton.

Irodalom:

- 1/ Powell, L. C.: The alchemy of books and other essays and addresses on books and writers.
Los Angeles, 1954. The Ward Ritchie Press. p. 91, 127.
- 2/ Muller, R. H.: A program for staff reading.
College and Research Libraries 14/1953/, p. 233-239.
- 3/ Yerke, Th. B.: When is a librarian well-read?
College and Research Libraries 15/1954/. p. 210-211.
- 4/ Leyh, G.: The education of the Librarian.
College and Research Libraries 15/1954/. p. 140-147.
- 5/ Haines, H. E.: Living with books. The art of book selection.
New York, 1946. Columbia University Press. p. 49.
- 6/ Ranganathan, S. R.: Social bibliography or physical bibliography for librarians.
Delhi, 1952. University of Delhi. p. 23.
- 7/ Paunel, E.: Goethe als Bibliothekar.
Zentralblatt für Bibliothekswesen 63/1949/. p. 235.
- 8/ Burton, H. A.: Maximum benefits from a program for staff reading.
College and Research Libraries 15/1954/. p. 277-280.
- 9/ Plummer, M. W.: The seven joys of reading.
Books, libraries, librarians. Contributions to library literature. Selected by J. D. Marshall, W. Shirley.
Hamden, 1955, The Shoe String Press. p. 74-86.
- 10/ Gray, William S. - Rogers, Bernice
Maturity in reading. Its nature and appraisal.
Chicago, 1956. University of Chicago Press. p. 54.

Györe Pál